

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 13 (51). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор З. В. Герасимчук – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2016. – 400 с.

господарської діяльності самих підприємств як самостійних господарських одиниць. Крім того, поліпшенню ситуації, на нашу думку, сприятиме запровадження зазначених заходів щодо підвищення рівня розвитку готельного господарства в регіонах України.

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Остапенко Я. О. Статистичний аналіз підприємств готельного господарства та прогнозування його розвитку / Я. О. Остапенко // Глобальні та національні проблеми економіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/256.pdf>
3. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: [кол. монографія] / за наук. ред. проф. Волошина І. М. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с.
4. Семенов В. Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності / В. Ф. Семенов, М. Д. Балджи, В. М. Мозгальова; за ред. В. Ф. Семенова : монографія. – Одеса : Optimum, 2008. – 201 с.
5. Innovation in hotelproduct sandservices. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.lhonline.com/green/housekeeping/innovation_hotel_products.ru

УДК 334.7

Мишко О. А., к.е.н., доцент;

Пушкарчук І. М., к.е.н., доцент;

Луцький національний технічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У публікації розглянуто основні підходи до визначення категорії «інститут». Особлива увага приділена ролі економічної свободи і лібералізації, приватизації, конкуренції та правовому забезпеченню у становленні і розвитку підприємництва.

Ключові слова: інститут, інституціональне середовище, підприємництво, економічна свобода, конкуренція.

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 13 (51). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор З. В. Герасимчук – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2016. – 400 с.

Myshko O., Pushkarchuk I.

INSTITUTIONAL CONDITIONS OF ENTREPRENEURIAL ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT

To provide the effective entrepreneurial development in the country, it is necessary, first of all, to create the relevant institutional conditions that will contribute to the creation of necessary conditions for entrepreneurial development and ensure economic stability. The purpose of this article is to investigate the main institutional conditions of entrepreneurial establishment and development. The methodological base of the research was the developments of economic science according to the study of economics of enterprise and entrepreneurship. Results. The main approaches to the definition of «institution» are examined in the article. Based on the theoretical analysis the explanation of category «institution» is improved. In a general sense, it is the rules and mechanisms that ensuring their implementation, and also the business ethic that structuring the interaction between people. Our investigation is focused on the different institutional conditions of entrepreneurial development. The functions of institutional conditions of entrepreneurial development are identified. The institutional conditions of entrepreneurial development are systemized. Conclusion. The entrepreneurial type of economics provides for the creation of institutional conditions for entrepreneurial development such as: economic freedom and liberalization; legal groundwork; privatization and free competition.

Key words: institute, institutional environment, entrepreneurship, economic freedom, competition.

Мышко О. А., Пушкарчук И. Н.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В публикации рассмотрены основные подходы к определению категории «институт». Особое внимание уделено роли экономической свободы и либерализации, приватизации, конкуренции и правовому обеспечению в становлении и развитии предпринимательства.

Ключевые слова: институт, институциональная среда, предпринимательство, экономическая свобода, конкуренция.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Підприємництво відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку суспільства, виступаючи одним із головних факторів створення ринкової системи господарювання. Світовий досвід свідчить, що без свободи ринкової економіки, наявної приватної

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 13 (51). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор З. В. Герасимчук – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2016. – 400 с.

власності на умови та результати господарської діяльності, вільної конкуренції та підприємницької активності, економічне благополуччя в країні не можливе. Саме розвиток підприємництва є фундаментом для виникнення передумов економічного росту.

У результаті підприємницької діяльності краще задовольняються споживчі потреби, ефективніше використовуються ресурси, з метою отримання максимального прибутку, використовуються нові сучасні методи ведення бізнесу та здійснюється модернізація виробництва. Разом з тим підприємництво вирішує ряд важливих соціальних та економічних задач суспільного розвитку, зокрема, сприяє формуванню конкурентоспроможної економіки, забезпечення зайнятості населення та створення «середнього класу».

Для ефективного розвитку підприємництва в країні, необхідним є не лише розвиток економічних відносин та продуктивних сил, але і наявність інституціонального середовища, яке створює сприятливі умови для розвитку бізнесу та забезпечує економічну стабільність.

Це обумовлює необхідність розгляду особливостей формування інституціональних умов становлення та розвитку підприємництва в країні.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Взагалі, проблематика інституціоналізму була відображена в працях таких вчених, як: Т. Веблена, О. Вільямсона, В. Гамільтона, Д. Норта, Е. Фурубона та ін. Питання формування інституціонального середовища підприємництва були розглянуті в напрацюваннях В. Вольчика, В. Гейця, А. Гриценка, Д. Мещерякова, І.Сармаєва, В. Тамбовцева, А. Чухна, А. Шастітко та ін.

Відаючи належне науковим розробкам дослідників, варто зауважити, що на сьогодні багато теоретичних і практичних питань, пов'язаних із процесами становлення підприємництва в сучасних умовах господарювання, а також із визначенням інституціональних умов його розвитку досліджені не в повній мірі та потребують подальшого вивчення.

Цілями статті є дослідження основних інституціональних умов становлення та розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічна діяльність суб’єктів підприємництва відбувається у певному інституціональному середовищі. Термін «інститут» (англ. to institute) перекладається як «встановлювати», «засновувати». У первинному розумінні – це звичай, порядок, у більш широкому сучасному розумінні – це система правил, що склалися в суспільстві в процесі його культурного розвитку та регулюють взаємодію його членів, визначають звичайних спосіб організації різних сфер суспільної життєдіяльності.

Основні підходи до визначення *інституту* можна класифікувати таким чином:

- інститути визначаються як «правила гри», які забезпечують структуризацію поведінки організацій та індивідів в економіці;
- інститути визначаються як культурні норми, віра, менталітет;
- інститути визначаються як організаційні структури (наприклад фінансові інститути – банки, кредитні установи);
- поняття «інститут» може використовуватися стосовно до особистості або до певної посади (наприклад, інститут президентства).

Проте, в даний час у рамках сучасного інституціоналізму загальноприйнятою стало трактування інститутів Д. Норта, запропонована у роботі «Інститути, інституційні зміни і функціонування економіки» («Institutions, Institutional Change and Economic Performance», 1990) [1]: «Інститути – це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують взаємодію між людьми». Вони включають неформальні обмеження (санкції, заборони, звичаї, традиції і норми поведінки) і формальні правила (конституції, закони, права власності), а також механізми, що забезпечують їх виконання.

Інститути виконують такі важливі функції [2, с. 31 – 32, 3, с. 30]:

1) *координаційна* – означає надання можливості економічним агентам формувати лінію поведінки з урахуванням дій контрагентів; якщо інститути у вигляді законодавчо закріплених норм і правил поведінки будуються на основі загальноприйнятих традицій і звичаїв, то в суспільстві формуються умови, які сприяють зниженню трансакційних витрат, пов'язаних із укладанням ринкових угод;

2) *організаційна* – інститути знижують невизначеність у взаємовідносинах, дозволяють досягнути згоди у поглядах, сприяють подолання конфліктів у поведінці партнерів;

3) *обмежувальна* – інститути обмежують діяльність людей, встановлюючи формальні (закон, кодекс, правила) і неформальні (традиція, звичай, соціальна норма) рамки, за порушення яких передбачається система покарань;

4) *інформаційна* – ефективно діючі інститути підвищують інформованість учасників угод про стан ринку та економіки в цілому і тим самим знижують витрати на пошуки інформації, раціоналізують діяльність індивідів;

5) *регулююча* – інститути як носії правил і норм регулюють правові відносини в суспільстві і тим самим створюють атмосферу безпеки і впевненості людини в гарантованості її прав і свобод. У результаті вивільняються матеріальні та інтелектуальні ресурси людей для їх використання з максимальною ефективністю;

6) *розподільча* – інститути здійснюють безпосередній вплив на розподіл економічних ресурсів. Так, ефективно діючі інститути ринкової інфраструктури (біржі, банки, податкова система) не тільки економлять ресурси, але і направляють їх в ті сфери, де вони можуть бути використані з максимальним ефектом;

7) *стимулююча* – дотримання законів, норм і правил у взаєминах людей є гарантією і стимулом підвищення ефективності діяльності, створює сприятливі передумови для максимізації їх доходів.

В економічному аспекті інститути визначають способи використання обмежених ресурсів. Їх неперевершена роль полягає у зменшенні невизначеності середовища та ризику діяльності, що

сприяє скороченню витрат укладання угод, зростанню ефективності економічної системи. З іншого боку, інститути можуть і протидіяти економічному розвитку, і в такому разі актуальним стає питання зміни інституційної структури відповідно до цілі підвищення ефективності функціонування економіки.

Становлення економіки підприємницького типу передбачає створення інституціональних умов для розвитку підприємництва. Інституціональні умови відображають вплив інститутів на економічну систему за допомогою глибинних, історично стійких соціально-економічних факторів і відносин у формі можливостей і обмежень, які забезпечують інтегрування різних елементів економіки [3]. Основними інституціональними умовами розвитку підприємництва є:

– економічна свобода і лібералізація. Економічна свобода суб’єктів господарювання являє собою свободу господарської діяльності, яка передбачає вільний вибір діяльності, самостійне формування програми діяльності, вільне наймання працівників тощо. Економічна свобода важлива як для підприємця, так і для споживача, оскільки вона створює середовище для творчої діяльності особистості, сприяє реалізації підприємницької ініціативи [4]. Разом з тим, процес лібералізації економіки відкриває простір для діяльності механізмів ринкового регулювання, зменшення втручання держави в економіку в адміністративних формах та у вигляді прямого державного регулювання. Основною функцією держави стає лише створення та збереження конкурентного середовища, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, поліпшення судочинства [5, с.66]. При цьому важливим є:

- роздержавлення економіки, тобто ліквідація державної монополії на здійснення господарської діяльності;
- ліквідація централізованого розподілу ресурсів;
- надання можливостей для підприємницької діяльності.

Розмах і складність реалізації даних заходів вказують на необхідність поетапного проведення перетворень. Їх темпи і масштаби залежать від вихідних умов і особливостей господарської системи країни:

- **правове забезпечення.** Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприяння підприємницької діяльності.

Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку. Правове забезпечення діяльності підприємців має стати правовою стратегією держави, органів публічної адміністрації і суб'єктів підприємництва, яка включає правила, способи і методи регулювання господарських відносин; закріплення господарського правопорядку в економіці; виконання вказівок держави, умов договорів, національних і регіональних програм соціально-економічного розвитку [6, с.48].

Законодавство у сфері підприємництва має становити єдину систему як за взаємною узгодженістю норм, так і за цілісністю самого нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності. Законодавство, що регулює господарську підприємницьку діяльність, повинно визначати і захищати права власності; встановлювати правила обміну, забезпечуючи свободу вибору; визначати порядок виходу фірм на ринок і припинення їх діяльності; підтримувати конкуренцію.

Серед основних напрямків вдосконалення правового забезпечення підприємництва на сучасному етапі слід виділити: забезпечення єдиного правового поля; розвиток системи правових норм; створення надійних механізмів реалізації законів;

- **приватизація.** Приватизація впливає на становлення підприємництва шляхом створення умов для розвитку ринкових інститутів і стимулів задля реалізації підприємницьких функцій, насамперед, керівниками підприємств та інвесторами. Створення ринкових інститутів не досягається простою заміною державної власності приватною. Одержавлення економіки може бути подолано тільки шляхом зміцнення економічного становища господарюючих

суб’єктів. Навіть кількісне переважання приватних, але фінансово слабких фірм не сприяє демонтажу влади державних органів та бюрократичного апарату. Тому в перехідній економіці найважливіше значення належить створення системи права і стимулів для раціональної поведінки суб’єктів ринку [5].

Приватизація проводиться з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки країни. Цілями проведення приватизації є: сприяння розвитку конкуренції, стимулювання менеджменту для підвищення ефективності виробництва, формування прошарку акціонерів та ін. Приватизація, як правило, спрямована на оптимізацію державного сектору економіки, створення конкурентного середовища, залучення інвестицій, забезпечення надходження коштів до бюджету;

- **створення передумов конкуренції.** Невід’ємною складовою ринкової економіки є створення і розвиток конкурентного середовища. Конкурентне середовище є результатом умови взаємодії великої кількості суб’єктів ринку, що визначає відповідний рівень економічного суперництва та можливістю впливу окремих економічних агентів на загально ринкову ситуацію.

Розвинуте ефективне конкурентне середовище характеризується наступними основними особливостями:

- зниженням витрат для виробників;
- більшою доступністю товарів і послуг для споживачів;
- підвищенням якості і розширенням асортименту товарів і послуг;
- розвинутою інституціональною структурою;
- зниженням адміністративного тиску на господарюючі суб’єкти;
- ефективним державним регулюванням економіки.

Процес створення і розвитку конкуренції в економіці подано на рисунку 1.

Рис.1. Процес створення та розвитку конкуренції в економіці

Для розвитку конкуренції необхідний ряд передумов: економічних (широке розосередження економічної влади, множинність суб’єктів господарювання, державна підтримка підприємництва та ін.), технологічних (інформаційне забезпечення, новітні технології, активна політика держави в інноваційному секторі економіки) і соціальних (підготовка та перепідготовка

кадрів відповідно до ринкових потреб, удосконалення системи мотивації).

Конкуренція виступає важливим механізмом саморегулювання ринкової економіки та являє собою своєрідну боротьбу різних економічних суб'єктів за обмежені економічні ресурси; економічний процес взаємодії і боротьби між функціонуючими на ринку підприємствами з метою забезпечення найкращих способів збуту готової продукції за умови різноманітного задоволення потреб споживачів. Відповідно, конкуренція чинить значний вплив на підприємництво, яке відіграє ключову роль у підтримці розвитку ринкового господарювання, удосконаленні структури економіки, активізації інноваційної діяльності, подоланні безробіття та ін.

Важливим інструментом підтримки високої конкурентної активності в економіці є проведення антимонопольної політики, яка визначає засоби, методи контролю і обмеження існуючих природних, державних монополій; порядок контролю за злиттям і поглинанням підприємств, а також за ходом приватизації з метою попередження появи нових монопольних структур; межі державного втручання у зовнішню торгівлю; системи заохочення створення і функціонування конкуруючих виробництв і підприємств; квотування і ліцензування певних видів діяльності; заходи щодо стимулювання малого бізнесу шляхом надання податкових пільг, дотацій та пільгових кредитів тощо [7, с. 60 – 61].

Отож, для ринкової трансформації економічної системи країни важливим є створення належних інституціональних умов для становлення та розвитку підприємництва, яке виступає основою економічного і соціального розвитку суспільства. До таких умов варто віднести, насамперед, економічну лібералізацію, проведення приватизації і розвиток конкуренції як необхідної умови для отримання економічної свободи для суб'єктів господарювання. Окрему увагу варто приділити створенню єдиного правового поля для функціонування суб'єктів підприємництва, вдосконаленню правового забезпечення підприємництва на сучасному етапі; налагодженні системи захисту прав власності та забезпеченні рівних умов для всіх учасників ринку.

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 13 (51). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор З. В. Герасимчук – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2016. – 400 с.

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт [пер. с англ. А. Нестеренко]. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
2. Мещеряков Д. А. Основные теоретические проблемы институциональной экономики : курс лекций: учеб. пособ. / Д. А. Мещеряков, В. С. Курилович. – Воронеж: Научная книга, 2008. – 247 с.
3. Фертікова Т. М. Інституційна економіка: навч. посіб. / Т. М. Фертікова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 128 с.
4. Курс экономической теории: Общие основы экономической теории. Микроэкономика. Макроэкономика. Основы национальной экономики: учеб. пособ. / Под ред. д.э.н., проф. А. В. Сидоровича; МГУ им. М. В. Ломоносова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2001. – 832 с.
5. Ляпін Д. Лібералізація економіки та розвиток малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Д. Ляпін // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – №5. – С. 66 – 74. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_5_8
6. Ямкова І. М. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні / І. М. Ямкова // Економіка та право. – 2013. – № 2. – С. 47 – 51.
7. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посібн. / С. М. Клименко, О. С. Дуброва, Д. О. Барабась, Т. В. Омеляненко, А. В. Вакуленко. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.

УДК 338.24

Оксенюк К. І., к.е.н., доцент;

Кушнірук С. Р., магістр;

Луцький національний технічний університет

ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сутність поняття “кластер”, досліджено особливості кластерів, визначено їх основних учасників, причини утворення та фактори впливу. Проаналізовано основні загальноприйняті та загальнонаукові моделі формування кластерів. Розкрито алгоритми за якими відбувається побудова кластера. Обґрунтовано механізми формування кластерів як в міжнародній практиці так і для “відсталих регіонів”.

Ключові слова: кластер, механізм, розвиток, конкурентоздатність, модель, формування, регіональний розвиток.